

Боровик Ю. О.
*студентка 2-го курсу магістратури факультету
адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному світі надання правової допомоги населенню з боку спеціалістів у галузі права є постійним процесом. Для представництва інтересів у різних державних інстанціях, для складання процесуальних документів та надання консультацій з правових питань громадяни України звертаються до юристів за професійною правовою допомогою. Відповідно таке надання правових послуг оплачується особою, яка за такою послугою звернулась. Проте в умовах сьогодення дуже багато випадків, коли особа потребує правової допомоги, але не має фінансової можливості її оплатити. Це, як правило, малозабезпечені верстви населення або особи, які знаходяться у скрутному становищі внаслідок непередбачуваних життєвих обставин. Саме для цих категорій громадян в Україні законодавчо і передбачена безоплатна правова допомога.

Чинним законодавством, а саме Законом України «Про безоплатну правову допомогу» (далі – ЗУ) передбачено, що безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Закріплене на законодавчому рівні поняття правової допомоги, в цілому, визначається як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. Серед послуг, які надаються населенню, ЗУ визначає: забезпечення захисту осіб від обвинувачень; здійснення представництва інтересів особи в суді, органах місцевого самоврядування, інших державних органах, перед іншими особами; допомога в забезпеченні доступу до вторинної правової допомоги; медіація (вид альтернативного врегулювання конфліктних ситуацій за допомогою посередника). Крім того, відповідно до ст. 13 ЗУ безоплатною вторинною правовою допомогою вважається вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб по правосуддя. В свою чергу така допомога передбачає: захист; здійснення представництва інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; та складення документів процесуального характеру. Даний різновид безоплатної допомоги надається громадянам центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокатами, які включені до Реєстру адвокатів. Такі центри допомоги фінансуються з Державного бюджету України та інших не заборонених

джерел [1].

Крім того, право на правову допомогу та можливість її одержання безоплатно у випадках, передбачених законом, гарантується Основним законом України. Згідно з ст. 59 Конституції України, таку допомогу можуть отримувати громадяни України, іноземці, особи без громадянства, у тому числі, біженці чи особи, які потребують додаткового захисту [2].

Забезпечення права на захист передбачено у ст. 20 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника [3].

Особливого значення ці правові норми набувають сьогодні, коли в Україні відбуваються бойові дії та введено військовий стан починаючи з 24 лютого 2022 року. Мільйони громадян України змушені були переїхати з регіонів у зоні бойових дій та тимчасово окупованих територій, у зв'язку з чим отримали статус внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», цими особами є громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [4]. Дана категорія громадян, відповідно до законодавства, має право на безоплатну вторинну правову допомогу. Будь-який громадянин, який звернувся із заявою про взяття його на облік як ВПО, має право на представництво інтересів з питань, які пов'язані з отриманням довідки про взяття на облік ВПО, відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», за умови, що ця особа перемістилася з території адміністративно-територіальної одиниці, на якій проводяться бойові дії [5] та згідно з Переліком територій за Програмою «ЄПідтримка» [6].

Безумовно, в умовах сьогодення більшість громадян потребують саме безоплатної правової допомоги. Запити на надання безоплатної правової допомоги серед населення зростають. Законодавством передбачено наявність спеціальних координаційних центрів з надання правової допомоги, бюро безоплатної правової допомоги, адвокатських об'єднань, юридичних клінік.

Проте частина бюро, координаційних центрів, юридичних клінік з надання безоплатної правової допомоги просто не працюють в країні, оскільки знаходяться у зоні бойових дій або на тимчасово окупованій території, або ж співробітники просто виїхали у більш безпечні місця. Працівники системи безоплатної правової допомоги продовжують забезпечувати роботу консультаційних пунктів доступу до правової допомоги у приміщеннях органів державної влади, місцевого самоврядування, соціального захисту нанесення, відповідних спеціалізованих установ та у місцях компактного розміщення внутрішньо переміщених осіб, у тих регіонах, де не ведуться бойові дії.

В умовах воєнного стану більшість громадян потребує правової допомоги стосовно: правових консультацій щодо особливостей перетину державного кордону; правових підстав проведення або затримки фінансових операцій; отримання статусу ВПО та передбачених державних та соціальних виплат; отримання статусу біженця; порушень передбачених соціальних виплат; порушення трудових правовідносин та інше. Додатково безоплатна допомога для ВПО може знадобитись під час отримання соціальних виплат.

Крім того, окремою новою категорією є потерпілі від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, катування або жорстокого поводження під час воєнних дій чи збройного конфлікту, які можуть звернутися до системи надання безоплатної правової допомоги та отримати послуги з представництва інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами. Юристи системи надання безоплатної правової допомоги допоможуть їм скласти позовні заяви та інші документи процесуального характеру у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення таких кримінальних правопорушень. Крім того, котрі не мають документів, які посвідчують особу та підтверджують громадянство України, мають право отримати правові послуги з представництва інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, а також складення документів процесуального характеру з питань встановлення в судовому порядку фактів, що мають юридичне значення, пов'язаних з оформленням та видачею таких документів.

Важливим напрямком безоплатної правової допомоги стало використання дистанційних консультацій через мережу Інтернет та спеціально створені застосунки для мобільних телефонів, що дозволяє населенню вирішувати значну частину правових питань, не виходячи з дому. З цією метою створені спеціальні електронні застосунки «Безоплатна правова допомога» та «Твоє право», через які можливо проводити онлайн-консультації. Під час воєнного стану великий внесок державою зроблено у розвиток та розширення доступних онлайн послуг у застосунку «Дія». Також для правопросвітницької роботи залучено чимало волонтерів по всій країні та засоби масової інформації.

Частиною 12 ст. 615 КПК України передбачається можливість

дистанційної участі захисника під час проведення окремої процесуальної дії у разі неможливості явки захисника [3]. Проте залучення захисника в режимі відео чи аудіозв'язку призведе до фактичної неможливості виконання ним своїх обов'язків, оскільки, наприклад, без фізичної присутності на місці події неможливо повністю та об'єктивно зібрати всі наявні докази. Відповідно, такі обмеження прав сторони захисту не тільки призводять до порушення конституційних гарантій діяльності адвокатури, але й порушують вимоги норми ч. 2 ст. 63 Конституції України, згідно якої підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист і ці права та свободи не можуть бути обмежені, в тому числі в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2 ст. 64 Основного Закону України) [2].

Отже, така гарантія як безоплатна правова допомога є необхідною умовою існування нашого суспільства, яка набуває особливого значення в умовах сьогодення. Громадяни України повинні бути захищеними в умовах воєнного стану. Працівники системи безоплатної правової допомоги адаптуватися до нових обставин, обмежень і викликів, що постали перед ними. В свою чергу держава, як гарант такого права, зобов'язана сприяти і забезпечити можливість отримання такої юридичної допомоги визначеними соціальними групами.

Список використаної літератури:

1. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3460-VI>

2. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1875-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1706-VII>

5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64. URL: <https://president.gov.ua/documents642022-41397>

6. Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми «ЄПідтримка». Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 204. URL: <https://www.kmu.gov.ua>

Науковий керівник: доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія» ***Волюшина Владлена Костянтинівна***